

Predgovor

Sudski proces Ratku Mladiću, bivšem generalu bivše Vojske Republike Srpske u okviru Jugoslovenskog tribunala u Hagu, dospeo je u krizu, izazvanu prečestim pozivanjem na istorijske događaje, koji, prema izjavama optuženog i većine svedoka, imaju izuzetnu, a možda čak i presudnu ulogu u ispravnom razumevanju balkanskih ratova iz 90-ih godina 20. veka, pa, samim tim, i odgovornosti optuženog Ratka Mladića. Navođeni istorijski događaji vrlo često datiraju još iz srednjeg veka, pa čak i ranije, dok je godina 1389. jedna od najčešće spominjanih. Takvo učestalo pozivanje na udaljene istorijske periode otežava pravilan rad Tribunala, tj. pravilno odvijanje sudskog procesa u kome, kao i u svakom drugom pravnom postupku, relevantne činjenice moraju da budu detaljno proučene i ispitane. S obzirom na to da tim sudijâ Tribunalu nije sastavljen od profesionalnih istoričara, a pogotovo ne od onih čija specijalnost obuhvata period od 14 vekova, doneta je odluka da se sprovede temeljna istraga istorijskih faktora relevantnih za političku situaciju na Balkanu. Ta istraga je zamišljena i ostvarena kao saslušavanje istorijskih svedoka, koji su, bilo direktnim delovanjem, bilo kao posmatrači, učestvovali u istorijskim događajima na Balkanu, sve do poslednjeg balkanskog rata, na završetku prošlog veka. Sudija, tužilac i branilac su celokupno referentno razdoblje od 14 vekova podelili na 10 celina, tj. činova, koji tvore strukturne segmente ovog saslušavanja. Same svedoke birali su, svako za sebe, tužilac i branilac, s tim što se ponekad dogodilo da ista osoba bude svedok obojici, dok su im, u drugim slučajevima, svedoci bile različite ličnosti, ali nikada više od dva svedoka po jednoj istorijskoj celini. U zajedničkom dogovoru sa sudijom, osmišljeni su i dati nazivi za svaku celinu, čime se ukazalo na centralnu problemsku tematiku unutar istorijskog razmatranja. Ceo proces saslušavanja trajao je 50 dana, i mi ga ovde donosimo u celini. Upozoravamo čitaoce da tekst saslušavanja sadrži neke vrlo eksplicitne, pa čak i oštre politički nekorektne delove, te sugerišemo osetljivim čitaocima da budu unapred pripremljeni na takva iznenađenja.

U svakom slučaju, saslušavanje istorijskih svedoka iznelo je ogroman broj nepoznatih, zaboravljenih, zanemarenih ili namerno zature-

nih činjenica, koje su na vrlo dinamičan i nesvakidašnji način osvetlile istoriju Balkana, po mnogo čemu najdelikatnijeg i istorijski najkompleksnijeg područja Evrope. Te činjenice su svakako od izuzetnog značaja za razumevanje događaja iz skorašnje istorije našeg kontinenta, kao i mentaliteta balkanskih naroda, pa su stoga od velike važnosti za sudski proces Ratku Mladiću.

Autori

I čin

Povoljan geografski položaj

– ko ne bi hteo tamo da se naseli?

SUDIJA: Dobar dan. Danas započinjemo sa saslušavanjem istorijskih svedoka. Tužilac i branilac dovode zajedničkog svedoka. Molim tužioca da ga predstavi i da počne saslušavanje.

TUŽILAC: Naš današnji svedok je Tiberije Vizantijski, imperator Istočnog rimskog carstva.

(U sudnicu ulazi krupan i namršten car Tiberije, u ratničkoj vizantijskoj odeždi. On sam je iznenađen mestom na kojem se zatekao, znatiželjno se okreće oko sebe, a na licu mu je izraz čuđenja.)

TUŽILAC: Recite vaše ime i prezime.

TIBERIJE: Flavijus Tiberijus Mauricijus Vizantijski.

TUŽILAC: Godine vašeg života?

TIBERIJE: Od 539. do 602.

TUŽILAC: Šta ste bili po profesiji?

TIBERIJE: Bio sam vojnik – komandant vojske Imperije, pa potom imperator.

TUŽILAC: Da li ste čuli za optuženog i šta biste mogli reći o njegovim precima na Balkanskom poluostrvu, odnosno Haimosu?

TIBERIJE: Prokleti bili i ostali! Zar moja kletva nije stigla do ovog vremena, zar je se niko više ne seća? Nadirali su kao skakavci i kao mravi – kraja im nije bilo. Nikada nisam razumeo šta ih je to nateralo na Haimos. Ni od Avara se još nismo bili oporavili, tek smo s njima neke jalove sporazume napravili i neko vazalstvo dogovorili, kad ovi grunuše

u hiljadama. Pešice, i teretnim kolima, vukli su sa sobom žene i decu – znali su da će tu da ostanu i niko nije uspeo u tome da ih spreči. Hvatili su naše vojnike lasom, a bilo ih je tri puta, pet puta, deset puta više. Njihove piroge uplovljavale su u naše luke na rekama i morima. Naoružanje im je bilo slabo, nešto kopalja i džilita, ali se oni nisu plašili ničega. Spustili su se do sva tri mora, prešli na ostrva, stigli su čak i do Krita, pod zidine Konstantinopolja, pa i do Španije, Afrike... Opustošili su gradove, opljačkali sve kuda su prošli, spaljivali tvrđave i manastire, rušili hramove, radionice i trgovine, stanovnike pretvorili u roblje i celu zemlju proglasili svojom. Sve su osvojili, sve. Zamislite tu drskost, tako udariti na Rim i Heladu!

TUŽILAC: Da li ste znali ko su oni, kako ste ih zvali?

TIBERIJE: Znali smo da dolaze iz oblasti severno od Dunava, iz močvara, da su ih Avari bili porobili, ali da su se oni otrgli, nadvladali Avare. Čuo sam da su se u tim ravnica okupljali vekovima, sabirali se i množili, pa su onda prodrli. Oni su uzduž presekli Rimsko carstvo kao panj. Zabili su sečivo i pregazili Haimos, zemlju iz koje je poniklo sedamnaest rimskih careva. Ej, znate li vi to – sedamnaest careva! Trajan Decije, Aurelijan, Hostilijan...

TUŽILAC: Dobro, hvala. Odgovorite mi na pitanje kojim ste ih imenom nazivali?

TIBERIJE: Čekajte, čekajte... Pa, Klaudije II Gotski, pa Flavije Sever, Galicije, pa Konstantin Veliki. On je, grandiozni Konstantin Veliki, sa Haimosa, iz Naisusa, danas Niša, ili tako nekako... Nikad se njegova veličina neće zaboraviti – hrišćanstvo je proglasio državnom religijom Rima! Haimos nije bio makar kakva zemlja, to je tle davalo Rimu careve, u velikim gradovima trgovalo se i gradilo, Sirmijum, Viminacium, pa i Singidunum, današnji Beograd...

TUŽILAC: Dakle, kako ste ih nazivali?

TIBERIJE: Ja sam ih zvao prokletim Sklavinima, a zvali su ih još i Venedima, Slovinima, Hrvatima, Antima, a međusobno su se još i sasvim drugačije nazivali.

TUŽILAC: Znete li kako?

TIBERIJE: Neki od njih su se međusobno zvali Rasi, što je na njihovom jeziku značilo glava, glavni, pošto su se tako i ponašali. Kasnije sam čuo i da reč „rasta“ znači to isto.

TUŽILAC: Znete li još neko ime tog naroda?

TIBERIJE: Serb. To je zajedničko ime svih njih, gde god da su se iz one njihove močvarne vukojebine raširili. Kažu da to znači „slobodan seljak“, jer su oni, pored ubijanja i uništavanja, umeli još samo zemlju da obrađuju. A onaj naziv Sloveni odnosio se na jezik, na to da su jedni druge razumeli – da imaju isto „slovo“.

TUŽILAC: Kako ste sve to saznali?

TIBERIJE: Ništa me ne pitajte. Tuk'o sam se s njima na Dunavu onoliko, pa kad su postavili onu zasedu...

TUŽILAC: Hvala, na to ćemo se vratiti nešto kasnije. Nego, recite mi, šta vi mislite, zašto su se oni naselili na Balkansko poluostrvo?

TIBERIJE: Molim vas da upotrebljavate samo helensku reč Haimos, ovu tursku iz principa ne želim da koristim, a i vređa me... Naselili su se zato što je to rajska zemlja: pitome plodne doline, blage padine planina, sve pod voćkama i vinogradima, cela zemlja u šljivama i jabukama... Verujte mi, proputovao sam celu Imperiju, i po Persiji sam se borio, kao što znate, ali lepšu, blažu, pitomiju, miliju, plodniju zemlju nisam video. I naši veliki carevi, kad su slomili otpor tamo nastanjenih Ilira, i otkrili Haimos, ostali su zadivljeni – ta je zemlja celu carevinu hranila. Raspitali su se ti Sklavini dobro, proveravali i napipavali kuda da krenu, nisu ih zanimala ni planine, pa ni more, nego samo livade, da mogu da seju, oru i stoku napasaju. To su i načinili od naše Helade – njivu! Nijedan jedini hram naše kulture nisu pošteđeli – orali su i u amfiteatrima, statue starih božanstava postavljali su da im budu granice posedâ, ili zidovi oborâ, ili da plaše vrane. Nisu ni trgovali, novca je u zemlji nestalo, razmenjivali su samo to svoje žito, a smrad u njihovim

naseljima bio je neopisiv. Moji vojnici i ja gušili smo se od smrada, jer oni gde su jeli, tu su i nuždu obavljali, tu su se i parili...

TUŽILAC: Dobro, dobro, da se vratimo na ono što je bitno. Poznato je da ste vi, i niko drugi, uspeli da pobedonosno okončate dvadesetogodišnji Persijski rat. Šta je bila osnovna poteškoća u ratu sa Slovenima i da li ste pokušavali da ih pridobijete diplomatskim pregovorima, što je, priznaćete, ipak bilo najjače vizantijsko oružje?

TIBERIJE: Već sam rekao – bilo ih je bezbroj i nadirali su odsvuda, rešeni da se nasele. Lako su se kretali po močvarama oko Dunava, jer su iz močvara i iznikli. A moji vojnici, svi se porazboljevali, tresla ih je groznica, mučili ih prolive, da ne pričam. A diplomatija, naravno, to je prvo što smo pokušali. Poslali smo izvidnike da pregovaraju o dozvoli za naseljavanje uz plaćanje dažbine. I znate li šta su nam poručili? Da kad se jednom dokopaju neke zemlje, od nje ne odustaju, a za svedoke su pozvali ratove i mač. Naše izaslanike su, osim jednog, pogubili. Zato smo nastavili sa ratom.

TUŽILAC: To vas je stajalo mnogo.

TIBERIJE: Svega – i krune i života. Onaj glupi Fokas iskoristio je močvare, komarce, prolive, groznice, vojne neuspehe, iscrpljenost, besmisao, dakle, sve što je od onih bespuća mogao da upotrebi protiv mene, i organizovao puč. Jednostavno i ubitačno, kako samo Rimljani to mogu. Pučisti su prvo, na moje oči, pogubili moje sinove, a onda i mene. I moja smrt ničemu nije doprinela – Sloveni su osvojili ceo Haimos i čitavu Heladu. I ostali zauvek.

TUŽILAC: Hvala, nemam više pitanja.

SUDIJA: Molim branioca da svedoku postavi pitanja.

BRANILAC: Hvala. Spomenuli ste, imperatore, da su Sloveni došli na Balkan da bi obrađivali zemlju i čuvali stoku. Da li su oni još nešto sem toga umeli, jesu li poznavali neke zanate?

TIBERIJE: Bili su vešti tesari i drvodjelje. U tome im, moram da priznam, nije bilo premca. Izumeli su izgradnju čamaca iz jednog debla – tako su nas osvojili s mora, prokleti bili.

BRANILAC: Da li su oni, po vašem mišljenju, posle nekog vremena mogli da se uključe u, da tako kažem, normalan život carstva?

TIBERIJE: Da, kad su sve porušili i popalili, i sve hramove pretvorili u staje za svoju stoku, onda su mogli. Ratovali su protiv Avara kao naši saveznici. A i obnovili su ratarstvo u nekim krajevima Imperije, to ne mogu da osporim. Ali su zato uništili svu trgovinu. Zna li vi da se u nekim delovima Helade novac nije kovao vekovima?

BRANILAC: Spomenuli ste da su se neka plemena nazivali Hrvati. Zna li nešto поближе o njima?

TIBERIJE: Pa, šta vi mislite, da sam ja proučavao te divljake? Za koga vi mene smatrate?

BRANILAC: Samo pitam.

TIBERIJE: Pa, bili su i neki Hrvati. Iz istog su kraja dospeli, iz ne-kakve „Bele Hrvatske”, kao što su Serbi iz „Bele Srbije”. Ista bagra, isti jezik, isto poreklo, samo što mi s Hrvatima nismo mnogo dolazili u sukobe. Oni su nadirali nekako zapadnije, u planine. Ali, pogan narod k'o i svi Sklavini.

BRANILAC: A kada su Sklavini dospeli na Balkan, da li su tamo sreli neke narode starosedeoce? Ko je zapravo tada živio u centralnom Balkanu?

TIBERIJE: Ilirska plemena. Njima je ta najezda najteže i pala. Na njima su se kola slomila. A to je bio vredan i odan narod. Slavni ratnici. Sigurno ste čitali o Dardancima i Peonjanima. Homer ih je hvalio do neba, kao najhrabrije trojanske vojnike.

BRANILAC: Borili su se, znači, na strani Troje.

TIBERIJE: Kakve to ima veze? Junak je junak, a grčka slava je grčka slava. I Eneja je dardanski potomak – njegovi unuci osnovali su Rim. Toliko se prostrla slava tih plemena.

BRANILAC: Kako su Dardanci i Sloveni živeli jedni pored drugih?

TIBERIJE: Dardanci su se prvo s nama borili protiv njih, pa su se onda povukli u hridi visokih planina, gde samo oni, k'o divokoze, mogu da prežive i opstanu. A onda, kad su videli da svi postaju hrišćani, spustili su se u nizine, miroljubivo, i saživeli se sa Sklavinima, sigurno su se i krvno mešali. Iliri su vam poseban soj. Oni su na Haimosu odvajkada, pamte još i Pelazge. Izdržali su svačiju najezdu, od Hetita do nas, Rimljana, a k'o što vidim, i kasnije, sve do danas. Primire se uz onoga ko je jači, čuvaju svoj jezik, čute i čekaju. A kad osete pravi čas, grunu i ne odustaju sve do pobede. Tako se čuva svoj narod i čast. Nema veze što su sad promenili ime, pa se zovu Albanci. Njihovo pleme je na Haimosu najduže opstalo.

BRANILAC: Kao što je poznato, vi ste pred smrt prokleli Slovene. Da li se sećate najvažnijih delova kletve?

TIBERIJE: Kako da ne! „Da prokleti slovenski narod nikad mira ne vidi, da nikad u bogatstvu i izobilju ne uživa, već da im ratovi sve izjedu, i kako jedan stane, drugi rat da počne. Da se svade i tuku međusobno ko će od njih na presto da sedne, sin na oca, brat na brata da navaljuje, u roblje goni i ubija. Nikad sloge da ne bude. I tako sve dok se slovensko pleme ne zatre i Helada ponovo ne oslobodi i u sjaju svom ne zasija.”

BRANILAC: Hvala. Odgovorite mi još na poslednje pitanje. Ne mislite li da je čitava sudbina ne samo Slovena, nego i svih drugih naroda na Balkanu, uključujući i Helene, Grke, do dana današnjeg uslovljena dejstvom vaše kletve, i da se čitava ta oblast koja je, priznaćete, kolevka evropske civilizacije, baš zbog vaše kletve i isključivo zato, pretvorila u sinonim za bratoubilaštvo, mržnju i razdeljenost?

TIBERIJE: Naravno, to sam i hteo.

BRANILAC: Niste li time uticali na konačnu propast Helade?

TIBERIJE: Kad su dopustili da onako sramno završim, da me moji podanici onako gnusno ubiju, onda ništa bolje nisu ni zaslužili.

BRANILAC: Hvala, to bi bilo sve.

SUDIJA: Zahvaljujem se svedoku. Prvi čin saslušanja je završen. Nastavljamo sutra u isto vreme.